

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ & ΠΑΓΚΟΣΜΙΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Λόης Λαμπριανίδης,
οικονομικός γεωγράφος, αφ. καθηγητής Πανεπιστημίου Μακεδονίας,
πρ. Γενικός Γραμματέας Ιδιωτικών Επενδύσεων
υπ. Οικονομίας & Ανάπτυξης, μέλος Γνωμοδοτικού Συμβουλίου ΕΝΑ

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ & ΠΑΓΚΟΣΜΙΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Λόης Λαμπριανίδης,
οικονομικός γεωγράφος, αφ. καθηγητής Πανεπιστημίου Μακεδονίας,
πρ. Γενικός Γραμματέας Ιδιωτικών Επενδύσεων
υπ. Οικονομίας & Ανάπτυξης, μέλος Γνωμοδοτικού Συμβουλίου ΕΝΑ

Μάρτιος 2024

Περίληψη¹

Βιώνουμε σήμερα μεγάλες, παγκόσμιων διαστάσεων, προκλήσεις, όπως η κλιματική κρίση, η όξυνση των ανισοτήτων και της βιοτικής επισφάλειας, η περαιτέρω εμπορευματοποίηση της ζωής μας στο ολόένα και περισσότερο αποδυναμωμένο κοινωνικό κράτος (σε παιδεία, υγεία, συντάξεις) και βεβαίως οι πόλεμοι. Βιώνουμε το μετασχηματισμό της παγκοσμιοποίησης, που σχετίζεται με τη συγκέντρωση κεφαλαίων και ισχύος σε έναν μικρό αριθμό επιχειρηματικών κολοσσών με επίκεντρο τις ΗΠΑ, την επικέντρωση στη χρηματιστική έναντι της παραγωγικής δράσης, καθώς και την κρίση των αλυσίδων εφοδιασμού στη μεταπανδημική εποχή. Όλα αυτά συνδέονται με γεωπολιτικές ανακατατάξεις και επιδρούν στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας, αλλά και στις συνθήκες και αμοιβές της εργασίας, ιδιαίτερα στην Ευρώπη και στον λεγόμενο αναπτυσσόμενο κόσμο. Παρατηρούμε, επίσης, την περαιτέρω υποχώρηση, οικονομική, γεωπολιτική και αξιακή, της ΕΕ. Παρατηρούνται μεταλλαγές του πολιτικού στο εσωτερικό των αναπτυσσόμενων χωρών με την ανάδυση μιας διπολικής εκλογικής πραγματικότητας όπου κυριαρχεί το νεοφιλελεύθερο «ακραίο κέντρο» (κεντροδεξιό ή/και κεντροαριστερό, με μικρές διαφοροποιήσεις) με βασικό αντίπαλο, αλλά και δυνητικό αναγκαστικό σύμμαχο, τον ακροδεξιό λαϊκισμό ενώ η Αριστερά εμφανίζεται σε διαρκή αποδρομή.

Η απαξίωση της επίσημης πολιτικής και η σταθερά μεγάλη αποχή στις εκλογικές αναμετρήσεις σχετίζεται με μια «κρίση νομιμοποίησης» της ουσίας των εκλογικών αποτελεσμάτων σε πολλές χώρες της ΕΕ μεταξύ των οποίων και στην Ελλάδα. Η κρίση νομιμοποίησης συνδέεται με την έλλειψη πειστικού εναλλακτικού οράματος από την «πληθυντική Αριστερά», μιας και μέρος «του κόσμου της αποχής» κάνει αυτή την επιλογή, είτε ως πολιτική θέση είτε επειδή δεν πείθεται από την υπάρχουσα αντιπροσώπευση και τα προγράμματα αριστερών κομμάτων γιατί θεωρεί πως η οικοδόμηση ενός νέου εναλλακτικού οράματος δεν μπορεί να επικαλείται παραδείγματα του παρελθόντος. Οι νέες προκλήσεις απαιτούν καινούργιες προτάσεις και χρειάζεται να επινοηθούν νέοι όροι, νέα γλώσσα, νέοι τρόποι να πράττουμε δημόσια και συλλογικά και βέβαια νέοι τρόποι απεύθυνσης, συμπερίληψης και συμμετοχής. Μέρος του προβλήματος είναι και η απουσία ενός συλλογικού πολιτικού υποκειμένου, όπως υπήρξε παλιά «το έθνος», «ο λαός», η «εργατική τάξη». Ένα τέτοιο υποκείμενο θα μπορούσε ίσως να είναι το «πλήθος» (multitude). Η σύνδεση με τα κοινωνικά κινήματα, τους κοινωνικούς χώρους και την κοινωνία ευρύτερα παραμένει ζητούμενο. Τα δημόσια αγαθά, ο δημόσιος χώρος και τα Κοινά, καθώς και ένα νέο καταναλωτικό πρότυπο, είναι κρίσιμοι τομείς/άξονες.

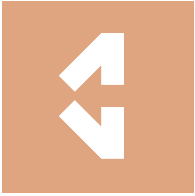
¹ Μια προγενέστερη εκδοχή αυτού του κειμένου παρουσιάστηκε στην ημερίδα «Από την κλιματική κρίση στην πολυκρίση: Η στρατηγική της Αριστεράς», που διοργάνωσε η εφημερίδα Εποχή, 7.2.24.

I. Διεθνείς και ευρωπαϊκές προκλήσεις

Στο άρθρο αυτό αναλύω τις παγκόσμιων διαστάσεων προκλήσεις τις οποίες ζούμε σήμερα και αναπτύσσω κάποιες πρώτες σκέψεις για το πώς να ξεπεραστεί η έλλειψη πειστικού εναλλακτικού οράματος από την «πληθυντική Αριστερά». Η ανάλυση που επιχειρώ βασίζεται σε μια σειρά διαπιστώσεων που αφορούν τις μεγάλες, παγκόσμιων διαστάσεων προκλήσεις που σήμερα βιώνουμε. Η *κλιματική κρίση* αφορά ότι το αναφαίρετο δικαίωμά μας να ζούμε σε έναν υγιή και βιώσιμο πλανήτη καταπατάται, οικοσυστήματα καταστρέφονται, άνθρωποι χάνουν τις περιουσίες τους, τις σοδειές τους κ.λπ. Πρέπει να κάνουμε ό,τι μπορούμε για να προστατέψουμε τα δικαιώματά μας αλλά και των επόμενων γενεών. Βιώνουμε επίσης μεγάλες και εντελώς ανέλεγκτες επί του παρόντος από το κοινωνικό σύνολο, σε εθνικό και διεθνικό επίπεδο, *τεχνολογικές αλλαγές, που απειλούν να μετασχηματίσουν ριζικά κοινωνικοοικονομικές σχέσεις, ακόμα και την ίδια την ανθρώπινη φύση* (με πιο επιδραστική άμεσα αυτήν της τεχνητής νοημοσύνης και στο όχι απόμακρο μέλλον την κατασκευή του μετα-ανθρώπου, αποτελούμενου από ένα συνδυασμό του βιολογικού μας είναι, αλγορίθμων και υλικών εξαρτημάτων). Οι τεχνολογικές αυτές αλλαγές, παραμένουν στην αποκλειστική σχεδόν σχεδίαση λίγων πολυεθνικών κολοσσών με επίκεντρο τις ΗΠΑ (S. Altman -OpenAI, E. Musk -Neuralink κ.λπ.). Επιπρόσθετα, οι εν εξελίξει πόλεμοι –πιο πρόσφατα στη γειτονιά μας ο πόλεμος στην Ουκρανία και η προσπάθεια εξολόθρευσης των Παλαιστινίων στη Γάζα–, μαζί με τις συντελούμενες γεωπολιτικές ανακατατάξεις, καταλύουν τις όποιες εναπομείνουσες σταθερές ενός συστήματος ήδη σε βαθιά περιδίνηση.

Ζούμε πλέον σε μια σημαντικά μεταλλαγμένη *παγκοσμιοποίηση*, ζούμε σε ένα παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, το οποίο υποβαθμίζει την παραγωγή και κυριαρχείται από το χρηματιστικό κεφάλαιο, ένα σημαντικό μέρος του οποίου «επενδύει» σε παρασιτικές κερδοσκοπικές δραστηριότητες. Έχει διαμορφωθεί ένα ολιγάριθμο και αλληλοδιαπλεκόμενο ολιγοπώλιο επιχειρηματικών κολοσσών με επίκεντρο τις ΗΠΑ που ελέγχουν ασφυκτικά τα κεφάλαια, τις τεχνολογίες και τα προσωπικά δεδομένα, που απειλεί να μας εξουσιάσει με πρωτοφανείς τρόπους. Εταιρείες όπως: *πολυεθνικές παθητικές επενδυτικές εταιρείες-δείκτες* (big asset companies, index companies), όπως η BlackRock, που διαχειρίζεται κεφάλαια που ξεπερνούν τα 10 τρισ. \$, η Vanguard 8 τρισ. \$ και η State Street 4 τρισ. \$, με τα κεφάλαια αυτά να είναι μεγαλύτερα από το ΑΕΠ όλων των χωρών, με εξαίρεση τις ΗΠΑ και την Κίνα. *Πολυεθνικές ενεργητικές επενδυτικές εταιρείες*

(όπως η Blackstone και η Maguire, με περιουσιακά στοιχεία υπό διαχείριση που πλησιάζουν το 1 τρις. \$). *Οι Big Tech* (Google, Twitter, Apple, Microsoft κ.λπ.). *Οι Big Oil* (BP, Shell, ExxonMobil, Total κ.λπ.). *Οι Big Pharma* (Eli Lilly, Novo Nordisk, Johnson & Johnson, Merck, AbbVie, Roche, AstraZeneca, Novartis, Pfizer). *Οι Big Four American Banks* (JP Morgan Chase, Bank of America, Citigroup, Wells Fargo). *Οι Big Con* (consulting - PwC, Deloitte, McKinsey & Co, BCG, Bain & Co, KPMG, EY), που τείνουν σταδιακά να υποκαταστήσουν ένα πολύ μεγάλο μέρος της γνωσιακής και προγραμματικής ικανότητας των δυτικών ιδίως κρατών.

Τέλος, χωρίς φυσικά να εξαντλήσουμε κατά κανέναν τρόπο τον πολυεθνικό χώρο των «Big» (π.χ. δεν αναφερθήκαμε καν σε μορφώματα όπως η Uber, η Airbnb κ.λπ.), σημειώνουμε και τις *διαδικτυακές πλατφόρμες εξωτερικής ανάθεσης εργασιών (online outsourcing platforms* - Upwork, Freelancer, Guru, Amazon's Mechanical Turk, DesignHill, Fiverr), που λειτουργούν σε διεθνές επίπεδο ως συντονιστές εργοδοτών και εργαζομένων, προσφέροντας νέους τρόπους κατανομής της εργασίας. Φέρνουν θέσεις εργασίας σε φτωχές χώρες, και έτσι οι εργαζόμενοι εκεί έχουν μια διευρυμένη δεξαμενή πιθανών θέσεων εργασίας για να διεκδικήσουν, γεγονός το οποίο έχει πολλά πλεονεκτήματα. Ωστόσο, η διασύνδεση πλούσιων και φτωχών σε μια παγκόσμια αγορά εργασίας χωρίς ρυθμίσεις οδηγεί τους εργαζομένους σε μια απέλπιδα προσπάθεια προσφοράς χαμηλότερης τιμής για την εργασία που προσφέρουν. Αυτό οδηγεί σε έναν αγώνα δρόμου προς τα κάτω για τους μισθούς και τις εργασιακές συνθήκες σε παγκόσμια κλίμακα.

Αυτή η σαρωτική, θα λέγαμε, επικράτηση του υπερμεγέθους επιχειρηματικού κολοσσού, χωρίς προηγούμενο στην ιστορία, δεν συνοδεύεται από καμία αντίστοιχη εμφάνιση υπερεθνικών κανονιστικών/ρυθμιστικών δομών, πέρα από όσες ενδιαφέρονται ή μπορούν να υπαγορεύσουν οι ΗΠΑ και τα κυρίαρχα σε αυτές χρηματιστικά κεφάλαια. Έτσι, η διεθνής οικονομική (και όχι μόνο) σκηνή θυμίζει περισσότερο «άγρια Δύση», με τον ισχυρό να επιβάλλει το νόμο του πίσω από μια (κυριολεκτική ή νομισματική) κάνη όπλου, παρά βεβαίως συντεταγμένη διεθνή τάξη βάσει αρχών δικαίου, όπως αρέσκονται να διαφημίζουν, ολοένα και λιγότερο πειστικά, οι δυτικές φιλελεύθερες βιομηχανικές κοινωνίες

Οι αναπτυγμένες χώρες, από τη δεκαετία του '80 και του '90 κυρίως, επέλεξαν να μεταφέρουν σε χώρες χαμηλού κόστους τα τμήματα της παραγωγής που ήταν έντασης εργασίας. Η έμφαση ήταν στην ελαχιστοποίηση της τιμής των αγαθών, αδιαφορώντας για τον τόπο αλλά

και τον τρόπο παραγωγής τους, δηλαδή για την περιβαλλοντική και εργασιακή υποβάθμιση. Έτσι, η Κίνα έγινε το «παγκόσμιο εργοστάσιο». Η συνειδητοποίηση ότι η πολιτική αυτή οδηγούσε στη σταδιακή υποβάθμιση της οικονομικής δύναμης των ΗΠΑ και στην άνοδο της Κίνας οδήγησε στην *απόφαση αποσύνδεσης (decoupling) από την Κίνα*. Σταδιακά, παρατηρείται αύξηση των εντάσεων μεταξύ των κυρίαρχων γεωπολιτικών μπλοκ, κυρίως από τον αυξανόμενο ανταγωνισμό της «Δύσης» με την Κίνα, τον ανοιχτό πόλεμο με τη Ρωσία και τη διαφαινόμενη έκρηξη στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική.

τη Ρωσία και τη διαφαινόμενη έκρηξη στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19 και στη συνέχεια με τον πόλεμο στην Ουκρανία, «έσπασαν» οι παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού και έγινε εμφανές ότι η παγκοσμιοποίηση δημιουργούσε κρίσιμες ελλείψεις σε ορισμένες προμήθειες. Κατανοούμε πως, καθώς η κλιματική κρίση θα επιδεινώνεται, οι αλυσίδες εφοδιασμού θα γίνονται όλο και πιο εύθραυστες. Ως αποτέλεσμα, η παγκοσμιοποίηση αλλάζει μορφή, περιορίζεται (slowbalisation κ.ά.) και φαίνεται ότι αντικαθίσταται, τουλάχιστον μερικώς, από τη «φιλική παγκοσμιοποίηση» (*friend shoring*), δηλαδή οι επενδύσεις και οι υπεργολαβίες θα γίνονται σε χώρες που ανήκουν στο ίδιο γεωπολιτικό στρατόπεδο.

Σήμερα η ΕΕ σε γενικές γραμμές τείνει να λειτουργεί ως αντιδραστικό μόρφωμα, με βοηθητικό ως προς τις ΗΠΑ (αλλά κεντρικό, παρόλ' αυτά, διεθνώς) ρόλο για την πιθανή διαγραφόμενη σύγκρουση της «Δύσης» με τους BRICS+, αλλά και βεβαίως για την επιβολή της διεθνούς χρηματοπιστωτικής τάξης των πολυεθνικών Λεβιάθαν που προαναφέραμε – και αυτό πρέπει να αλλάξει. *Η ΕΕ αποπειράται να αντιμετωπίσει τον διεθνή ανταγωνισμό, επιλέγοντας την «εύκολη» λύση της στήριξης των «πρωταθλητών» της (χωρών, περιφερειών, επιχειρήσεων)*. Η πολιτική αυτή εντείνει τις ανισότητες μεταξύ των κρατών-μελών και περιφερειών της ΕΕ (οικονομικές, πολιτικές και γενικότερης ισχύος) και επομένως υποσκάπτει τη συνοχή της και υπονομεύει την τεχνολογική/καινοτομική της επάρκεια, καθώς στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στον αναπτυσσόμενο πυρήνα της και αγνοεί την περιφέρειά της.

Η ΕΕ χρειάζεται μια πολιτική για τη *στήριξη της πράσινης βιομηχανικής και τεχνολογικής ανταγωνιστικότητάς της, προστατεύοντας παράλληλα την ευρωπαϊκή συνοχή και την ενιαία αγορά*. Τι πρέπει να γίνει λοιπόν; Να δοθεί η δυνατότητα να συμμετάσχουν στην τεχνολογική πρωτοπορία

και στα οφέλη της όχι μόνο οι ήδη λειτουργούντες βορειοδυτικοί πυρήνες τεχνολογικής-καινοτομικής πρωτοπορίας, αλλά και άλλοι αξιόλογοι αντίστοιχοι που θα αναπτυχθούν (π.χ. στο Βίσεγκραντ, στην Ιβηρική και στη Βαλκανική Χερσόνησο). Μόνο με αυτό τον τρόπο θα υπάρξει μακροπρόθεσμα εσωτερική συνοχή και παράλληλα ανταγωνιστικότητα έναντι των λοιπών κρατών-μεγαθιρών (ιδίως Κίνας και ΗΠΑ και σε μικρότερο βαθμό Κορέας και Ιαπωνίας και μελλοντικά Ρωσίας, Ινδίας κ.λπ.). Τα κίνητρα προς τις επιχειρήσεις θα πρέπει να υποστηρίζουν αλυσίδες αξίας που περιλαμβάνουν όσο το δυνατόν περισσότερα κράτη-μέλη της ΕΕ και να δίνονται με «αντάλλαγμα» τη βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών λειτουργίας και την ανταπόδοσή τους στην κοινωνία (π.χ. ποιοτικές δουλειές). Τέλος, πρέπει να αυξηθεί δραστικά ο Προϋπολογισμός της ΕΕ, να εκδοθεί κοινό ευρωπαϊκό χρέος και να αυξηθεί η φορολογία σε ευρωπαϊκό επίπεδο για τις πολύ μεγάλες επιχειρήσεις.

Βεβαίως, όλα αυτά δεν μπορεί να επιτευχθούν με την παρούσα κυρίαρχη πολιτική στην ΕΕ. Πολύ απλά δεν υπάρχουν τα αναγκαία κεφάλαια για κλιματική βελτίωση, τεχνολογική αναβάθμιση και κοινοτική συνοχή, με την παρούσα και σχεδιαζόμενη κατασπατάληση πόρων στο ουκρανικό μέτωπο και τις επαπειλούμενες μεγάλες αυξήσεις σε πολεμικό υλικό, ενώ παράλληλα η ΕΕ συνεχίζει να υποκλίνεται με ευλάβεια στις πολυεθνικές και τα χρηματιστικά μεγαθήρια των ΗΠΑ και τους αγγλοσαξωνικών συμφερόντων φοροπαραδείσους. Η συνέχιση της παρούσας κυρίαρχης πολιτικής δεν πρόκειται να οδηγήσει παρά από κρίση σε κρίση, θέτοντας σε υπαρξιακό κίνδυνο το ενοποιητικό εγχείρημα των μεταπολεμικών χρόνων και την ευημερία που προκάλεσε.

II. Ελληνική οικονομία: ανάγκη αλλαγής αναπτυξιακού υποδείγματος

Μέσα σε αυτό το διεθνές πλαίσιο, που επιτρέπει ελάχιστη αισιοδοξία, και με την παράλληλη διαρκή υποχώρηση της σημασίας της ΕΕ, οικονομικά και γεωπολιτικά, το μέλλον της χώρας μας, επιβαρυνμένης από τα δικά της προβλήματα, προοιωνίζεται σκοτεινό. *Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα είναι το ίδιο το αναπτυξιακό υπόδειγμα της χώρας.*

Η σχετική αλλά και η απόλυτη, σφοδρή επιδείνωση της θέσης της χώρας τα τελευταία 15 χρόνια μάς έχει ουσιαστικά οδηγήσει έξω από το κλειστό κλαμπ των αναπτυγμένων οικονομιών, προς το ανοικτό και φουρτουνιασμένο πέλαγος των χωρών μέσου εισοδήματος και στη γνωστή παγίδα που ενεδρεύει εκεί (middle income trap). Δηλαδή, χωρών που δεν είναι ανταγωνιστικές ούτε έναντι αυτών που παράγουν προϊόντα με ενσωματωμένη γνώση αλλά ούτε και έναντι αυτών που παράγουν φτηνά προϊόντα.

Υπάρχει λοιπόν μια σαφής αναγκαιότητα για αλλαγή του αναπτυξιακού υποδείγματος της χώρας. Μέχρι σήμερα ακολουθείται μια πολιτική «φτηνής ανάπτυξης» (χαμηλό κόστος εργασίας και υποβαθμισμένες εργασιακές σχέσεις, χαμηλοί φορολογικοί συντελεστές για τις επιχειρήσεις, περιορισμένη προστασία φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς κ.ά.). Οι χαμηλές αμοιβές λειτουργούν αποτρεπτικά για την πραγματοποίηση νέων επενδύσεων, μειώνεται η παραγωγικότητα και δεν δημιουργούνται θέσεις εργασίας για εξειδικευμένο προσωπικό, που επιτείνει τη φυγή των υψηλής κατάρτισης νέων στο εξωτερικό (brain drain): φαύλος κύκλος. Αυτό που χρειάζεται είναι μια στρατηγική για «ποιοτική ανάπτυξη», η οποία θα στηρίζεται στο εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό και στην καινοτομική δυνατότητά του, καθώς θα έχει στόχο τη σταδιακή αύξηση της παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας. Όμως για αυτό υπάρχουν προϋποθέσεις όπως:

- Να αποκτήσει έναν αποτελεσματικό κρατικό μηχανισμό, το κράτος να γίνει «αναπτυξιακό». Δηλαδή να έχει τη δυνατότητα διάγνωσης των ευκαιριών, να διαθέτει «συλλογική αναλυτική δυνατότητα» (thinking capacity), να έχει δυνατότητα ολοκληρωμένου σχεδιασμού της μακροχρόνιας ανάπτυξης της χώρας, συντονισμού, εφαρμογής και αξιολόγησης της πορείας των δημόσιων πολιτικών στη βάση δεδομένων (evidence based policies). Έτσι, θα μπορεί να ασκήσει «βιομηχανική/αναπτυξιακή πολιτική», ώστε να ενισχυθούν τα πλεονεκτήματα σε κλάδους ήδη ισχυρούς (π.χ. αγροτοδιατροφή, τουρισμός), αλλά ιδίως να δοθεί βάρος και σε άλλους που μπορούν να μας θέσουν σε δυναμική πορεία ανάπτυξης. Αντίθετα, η σημερινή κυβέρνηση θεωρεί ότι «το κράτος είναι το πρόβλημα και η αγορά η λύση». Στο πλαίσιο αυτό, αύξησε κατακόρυφα τις αναθέσεις σε εταιρείες συμβούλων/νομικά γραφεία κ.λπ., ακόμη και του σχεδιασμού πολιτικών, γεγονός που αδυνάτισε ακόμη περισσότερο τη γνωσιακή και προγραμματική ικανότητα του δημοσίου. Τα μέχρι σήμερα αποτελέσματά της είναι άλλωστε αρνητικά. Χαμηλή ανάπτυξη, οι ρυθμοί περί το 2% αύξησης του ΑΕΠ είναι ασήμαντοι, τόσο αφ' εαυτών όσο και για τη διατήρηση του χρέους σε τροχιά βιωσιμότητας και βεβαίως για ουσιαστική σύγκλιση με την ΕΕ. Είναι ασήμαντη και προς τη λάθος κατεύθυνση η επενδυτική πρόοδος, σχεδόν μονοσήμαντα, σε κατασκευές και τουρισμό. Οδηγούμαστε σε συνεχή επιβάρυνση του εμπορικού ισοζυγίου και των εξωτερικών συναλλαγών.

- Πρέπει να υπάρξει *στροφή προς τα δημόσια αγαθά* και περιορισμός της ιδιωτικής επιδεικτικής κατανάλωσης, για στήριξη τόσο του εμπορικού ισοζυγίου όσο και της πράσινης μετάβασης. Π.χ. όχι έμφαση στα ηλεκτρικά αυτοκίνητα –και μάλιστα στα μεγάλου κυβισμού/πολυτελή–, που σημαίνουν εισαγωγές, αλλά πιο συλλογικές καταναλωτικές συμπεριφορές, όπως π.χ. μέσα σταθερής τροχιάς (τρένα, τραμ, μετρό), car sharing, ποδήλατο.
- Πρέπει να διασφαλιστεί ότι η χώρα θα μπορέσει να εντοπίσει και να αδράξει τις νέες ευκαιρίες που δημιουργούνται λόγω της ήδη διαφαινόμενης τάσης επιστροφής επενδύσεων και παραγωγής κρίσιμων αγαθών σε χώρες της Δύσης ή έστω φιλικότερες προς αυτή. Να αξιοποιήσουμε δηλαδή τις αλλαγές της «φιλικής παγκοσμιοποίησης». Να εκτιμηθεί ποιες συγκεκριμένα είναι οι επανακάμπτους δραστηριότητες στις ΗΠΑ, στην ΕΕ και στην ευρύτερη «συλλογική Δύση» και υπό ποιους όρους και ποιες μπορεί να προσελκύσει η χώρα μας.

III. Ο ρόλος της Αριστεράς

Η πρόσφατη ιστορία, ιδίως της Δύσης, έδειξε με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο πως το νεοφιλελεύθερο σύστημα, αντί να φέρνει βιώσιμη και κοινή ευημερία, παράγει μισθολογική στασιμότητα, αυξημένη φτώχεια και ανισότητα, εντυπωσιακή εργασιακή και γενικότερα βιοτική ανασφάλεια όλα αυτά υπονομεύουν τις προοπτικές ανάπτυξης μιας χώρας². Επιπλέον το νεοφιλελεύθερο σύστημα παράγει τραπεζικές κρίσεις, φούσκες και τεράστια αστάθεια, ολοένα και σημαντικότερες πολεμικές κρίσεις, αλλά και την ήδη εμφανιζόμενη κλιματική καταστροφή.

Η διαρκής εκλογική και γενικότερα πολιτική διολίσθηση της ισχύος του «ακραίου κέντρου» (στην τομή νεοφιλελεύθερης Κεντροδεξιάς και σοσιαφιλελεύθερης Κεντροαριστεράς), καθώς αποδεικνύεται ανίκανο να δώσει λύσεις στα τοπικά και τα παγκόσμια προβλήματα και κρίσεις, απελευθερώνει το κοινωνικό φαντασιακό για την αναζήτηση ενναλακτικών. Η έως τώρα κυρίαρχη ενναλακτική στη Δύση αλλά και στη Λ. Αμερική είναι αυτή του ακροδεξιού λαϊκισμού, συχνά στα όρια του νεοφασισμού (Μιλέι, Όρμπαν, Μερόνι, Τραμπ), καθώς και οι πρόσφατες επιτυχίες της Ακροδεξιάς σε Γερμανία, Πορτογαλία κ.λπ. Ολοένα και περισσότερο το ακραίο κέντρο μετατοπίζεται προς τις θέσεις της ακροδεξιάς, ώστε να μπορέσει να επιπλεύσει εκλογικά. Στη χώρα μας βλέπουμε τις ιδιόμορφες πιρουέτες της κυβέρνησης Μητσοτάκη, που αναζητεί ασταθώς ακόμα το δρόμο της μεταξύ των δύο αυτών πόλων.

² Βλέπε μεταξύ άλλων Stiglitz J. E., Sen A. & Fitoussi J. P. (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Wilkinson R. & Pickett K. (2009). The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger. Piketty T. (2014). Capital in the Twenty-First Century. Milanovic B. (2016). Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization.

Στις μεταλλαγές του πολιτικού στο εσωτερικό των αναπτυγμένων (και όχι) μόνο χωρών πρέπει να προσθέσουμε και την απαξίωση της επίσημης πολιτικής και τη σταθερά μεγάλη αποχή στις εκλογικές αναμετρήσεις. Η αποχή δεν είναι βέβαια νέο φαινόμενο και δεν έχει μονοσήμαντες ερμηνείες, αλλά σχετίζεται με μια «κρίση νομιμοποίησης» εκλογικών αποτελεσμάτων σε πολλές χώρες της ΕΕ μεταξύ των οποίων και στην Ελλάδα. Η αποχή συνδέεται με την έλλειψη πειστικού εναλλακτικού οράματος από την (πληθυντική) Αριστερά. Ένα μέρος «του κόσμου της αποχής» κάνει αυτή την επιλογή είτε ως πολιτική θέση/στάση είτε επειδή δεν πείθεται από την υπάρχουσα αντιπροσώπευση και τα προγράμματα αριστερών κομμάτων.

Ατύπως, οι δύο αυτοί σχηματισμοί έχουν μια κοινή ατζέντα εναντίον του υπόλοιπου κόσμου και ιδίως των BRICS+, που σταδιακά ενδύεται ολοένα και περισσότερο εξωοικονομικές και ιδίως πολεμικές μορφές, απειλώντας να μας παρασύρει στον όλεθρο, είτε στα θέματα κλιματικής κρίσης, καθώς χωρίς συνεργασία δεν υπάρχει αντιμετώπισή της, είτε και ευθέως μέσω των πολεμικών κλιμακώσεων και της πυρηνικής απειλής. Με άλλα λόγια, μεταξύ ακραίου κέντρου και ακροδεξιάς αρχίζει και διαμορφώνεται μια συναίνεση στη Δύση, που επιδιώκει να επιλύσει τα παγκόσμια προβλήματα –και ιδίως βεβαίως τα δικά της– εις βάρος του υπόλοιπου κόσμου και σε αυτή την προσπάθεια επιδιώκει να κερδίσει τη λαϊκή συγκατάθεση, επαναλαμβάνοντας τα βήματα που οδήγησαν στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την ευρωπαϊκή καταστροφή.

Δηλαδή, οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις στη Δύση προσπαθούν να επιλύσουν τα εσωτερικά της και τα παγκόσμια προβλήματα εξωτερικεύοντάς τα εις βάρος της υπόλοιπης ανθρωπότητας, καθώς δεν επιθυμούν να αντιταχθούν στο ολιγαρχικό πλέγμα που την εξουσιάζει. Ακριβώς προς τα εκεί πρέπει να στραφεί η Αριστερά στη Δύση. Χρειάζεται αλλαγή προοπτικών, πρέπει όχι μόνο να οικοδομήσει «μεγάλα οράματα» για την κοινωνία κατά τις επόμενες δεκαετίες –οράματα που θα δώσουν προοπτική και ελπίδα στους πολλούς–, αλλά και να αγωνιστεί για να τα επιτύχει. Ο δρόμος που θα μας οδηγήσει σε αυτό –και εδώ περιοριζόμαστε ιδίως στα εγχώρια– είναι:

- *Η αλλαγή αναπτυξιακού υποδείγματος με τη στροφή στην οικονομία της γνώσης με ενδυνάμωση του κοινωνικού κράτους, αύξηση της αναδιανομής του εισοδήματος, μείωση των κοινωνικών και περιφερειακών ανισοτήτων, αντιμετώπιση της εργασιακής ανασφάλειας, της φτώχειας, των διακρίσεων και της κλιματικής κρίσης (η περίπτωση της Θεσσαλίας και η κυβερνητική ανικανότητα/αδιαφορία καταδεικνύει το επείγον του πράγματος), μείωση της δημογραφικής κρίσης και της διαρροής των πτυχιούχων νέων στο*

εξωτερικό, ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών και των ελευθεριών, μεταρρύθμιση της δικαιοσύνης κ.ο.κ. Ανάγκη προστασίας και ενίσχυσης των δημόσιων αγαθών και χώρων, με την αξιοποίηση των δυνατοτήτων της τεχνολογίας, καθώς και τη φροντίδα και διεύρυνση των Κοινών.

- Βεβαίως, καθώς η παραπάνω στόχευση αλλαγής αναπτυξιακού υποδείγματος είναι μακράς πνοής, δύσκολα θα διαπεράσει τον βραχυπρόθεσμο ορίζοντα του παρόντος πολιτικού συστήματος, με δεδομένο μάλιστα πως δεν υπάρχουν ισχυροί θεσμοί που να εξασφαλίζουν τη λειτουργία του συστήματος (δικαστικό σύστημα, ρυθμιστικό περιβάλλον και δημόσια διοίκηση). Προς τούτο είναι καλό να διατυπωθούν εμβληματικοί στόχοι βραχυ μεσοχρόνιας εμβέλειας και σημαντικής εκλογικής απήχησης, που θα μπορούν να επιτευχθούν στο πλαίσιο μιας εκλογικής περιόδου, ώστε να αποφευχθεί η εκλογική καταψήφιση, και που βεβαίως θα πρέπει να μην αντιφάσκουν με τους ευρύτερους σχεδιασμούς. Υπάρχει αξιοσημείωτη στειρότητα στο χώρο της Αριστεράς σε Ευρώπη και ΗΠΑ, για την εύρεση ή την υλοποίηση τέτοιων στόχων, εδώ και πολλές δεκαετίες (όπως ήταν π.χ. η μεταπολεμική οικοδόμηση του κοινωνικού κράτους). Τι θα μπορούσε να είναι ένας ελληνικός αντίστοιχος στόχος σήμερα; Ίσως η καταπολέμηση των ολιγοπωλίων (σε τράπεζες, ενέργεια και εμπόριο ιδίως), η φορολόγηση του μεγάλου πλούτου και των μεγάλων επιχειρήσεων και η αντιστροφή της σχέσης έμμεσης και άμεσης φορολογίας; Σε κάθε περίπτωση η επινόηση αυτών των ενδιάμεσων (μεταβατικών) στόχων που μπορεί να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ του σήμερα και των μακροχρόνιων στρατηγικών μας είναι απολύτως κρίσιμη. Χωρίς αυτούς, δεν υπάρχει δεύτερη ευκαιρία, όπως έδειξε και η αποτυχία του ΣΥΡΙΖΑ μετά τη διακυβέρνηση.

Τέλος, η πραγματοποίηση τόσο των άμεσων στόχων όσο και της ευρύτερης μακροχρόνιας στρατηγικής, πέραν της επιστημονικής τους επεξεργασίας, προϋποθέτει την ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών μέσω συνεταιρισμών και οργανώσεων των πολιτών, συνδικαλιστικών οργανώσεων, καθώς και συνεργασιών και προγραμματικών συμμαχιών της Αριστεράς με ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στο εσωτερικό της χώρας, με ομάδες που θα κατανοήσουν τη σημασία μιας τέτοιας ευκαιρίας, ώστε να μπορέσουν να εφαρμοστούν στην πράξη. Ανάγκη επανασύνδεσης της Αριστεράς με τα κοινωνικά κινήματα χωρίς να επιχειρεί να τα κηδεμονεύσει και να ηγηθεί. Χρειάζονται, επίσης, διεθνείς και ευρωπαϊκές συμμαχίες, ώστε να αντιμετωπιστούν συντονισμένα ευρύτερα ζητήματα που ορίζουν σε μεγάλο βαθμό το πλαίσιο και θέτουν περιορισμούς στις στρατηγικές μας κινήσεις. Χρειάζεται εθνική εγρήγορση αλλά και συστράτευση με τις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας ιδίως, ώστε να διεκδικήσουμε πολιτικές πραγματικής ανάπτυξης και ταυτόχρονα συνοχής σε επίπεδο χωρών αλλά και περιφερειών από την ΕΕ.

IV. *Post script: ένας ευρύτερος προβληματισμός*

Η οικοδόμηση ενός νέου εναλλακτικού οράματος δεν μπορεί να επικαλείται παραδείγματα του παρελθόντος, όσο κι αν συνεχίζει να εμπνέεται από κάποια από αυτά. Δεν είναι μόνο ότι οι νέες προκλήσεις απαιτούν καινούριες προτάσεις, γιατί ακόμη κι εκεί όπου τα ζητήματα μοιάζουν ίδια ή παρόμοια χρειάζεται μάλλον να επινοήσουμε νέους όρους, νέα γλώσσα, νέους τρόπους να μιλάμε και να πράττουμε δημόσια και συλλογικά. Οι επεξεργασίες νέων προκλήσεων και απαντήσεων και οι δημόσιες παρεμβάσεις που εγκαθιδρύουν εναλλακτικές ορολογίες είναι πολύ σημαντικές. Όμως το να πράττουμε συλλογικά επιπλέον προϋποθέτει και νέους τρόπους απεύθυνσης, συμπερίληψης και συμμετοχής.

Μέρος του προβλήματος είναι και η απουσία ενός συλλογικού πολιτικού υποκειμένου (όπως υπήρξε παλιά το «έθνος», ο «λαός» ή η «εργατική τάξη»). Ίσως αυτό θα μπορούσε να είναι το «πλήθος»³, παρότι πρακτικά και στρατηγικά είναι δύσκολο να συγκροτηθεί και επομένως είναι μάλλον απίθανο από μόνο του να αποτελέσει την όποια απάντηση, όπως έδειξε άλλωστε η μεσολαβήσασα πραγματικότητα των τελευταίων 25 - 30 ετών. Τα πληθυντικά ζητήματα είναι αυτά που μπορούν να μας ενώσουν, όπως είναι το συλλογικό τραύμα στα Τέμπη και οι απτές επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης και της κακής διαχείρισής της, π.χ. οι πλημμύρες στη Θεσσαλία το περασμένο καλοκαίρι. Παραμένει στοίχημα το πώς «πληθυντικοποιείται» η υπεράσπιση των δικαιωμάτων ή της θέσης μειονοτικών ή ευάλωτων ομάδων, όπως Ρομά, μετανάστες, πρόσφυγες, ομοφυλόφιλοι κ.λπ. (βλ. και τις μαζικές αντιδράσεις στην πρόσφατη τρανσφοβική επίθεση στη Θεσσαλονίκη). Παράλληλα, χρειάζεται προσοχή ώστε να αποφευχθεί η «δικαιωματική» μονομέρεια που κυριάρχησε στην Αριστερά τις τελευταίες 2-3 δεκαετίες, με επανεισαγωγή του «κοινωνικού προβλήματος», πλέον επικεντρωμένο στα ζητήματα των χρεών, της εργασιακής επισφάλειας, της κατάλυσης

³ Το «πλήθος» (multitude) είναι μια έννοια που εισήγαγαν το 2000 οι A. Negri και M. Hardt στο βιβλίο τους *Empire*. Ο όρος αναφέρεται στο συλλογικό σώμα ανθρώπων, περιλαμβάνει ποικίλες κοινωνικές ομάδες, ταυτότητες και κινήματα (εργαζομένους, μετανάστες, ακτιβιστές κ.ά.) που αμφισβητούν τις κυρίαρχες δομές εξουσίας στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Λειτουργεί με δίκτυα και αποκεντρωμένες μορφές αντίστασης που βασίζονται σε οριζόντιες σχέσεις και τεχνολογίες επικοινωνίας που επιτρέπουν να οργανωθεί και να κινητοποιηθεί πέρα από γεωγραφικά και πολιτισμικά όρια. Χαρακτηρίζεται από την αυτοοργάνωση, την αυτονομία και τη δημιουργία εναλλακτικών μορφών διακυβέρνησης που βασίζονται στη συμμετοχική δημοκρατία και τη συλλογική αυτονομία.

του κοινωνικού κράτους κ.λπ⁴. Παράλληλα μεγάλη προσοχή πρέπει να δοθεί στις πρόσφατες εξελίξεις σε ζητήματα τεχνητής νομιμοσύνης και μετανθρωπισμού, ιδίως μάλιστα όπως αυτές εξελίσσονται ερήμην κρατών και λαών, μέσα σε απόλυτη και επικίνδυνη ιδιωτική ασυδοσία.

Η (επανα)σύνδεση με τα κοινωνικά κινήματα, τους κοινωνικούς αγώνες, τους κοινωνικούς χώρους και την κοινωνία ευρύτερα παραμένει ζητούμενο. Τα δημόσια αγαθά, ο δημόσιος χώρος, στην ευρύτερή του έννοια, και τα Κοινά είναι κρίσιμοι τομείς/άξονες. Ειδικά τα τελευταία μπορεί να αποτελέσουν και μια επιπλέον διέξοδο πέραν του δίπολου «κράτος – αγορά» καθώς δεν επαναπαύονται στην ανάθεση στο κράτος της διαχείρισης των δημόσιων αγαθών και πόρων, ούτε βεβαίως προσκυνούν την αγορά, αλλά προϋποθέτουν την ενεργό συμμετοχή του «κοινού» και την έχουν ανάγκη – ουσιαστικά δεν υπάρχουν χωρίς αυτήν. Η δυνατότητα συνάντησης και δημοκρατικής συμμετοχής είναι ουσιαστικό πεδίο διεκδίκησης. Δεν μπορεί να υπάρξει Αριστερά στην εποχή μας χωρίς να ρωτά τον κόσμο «τι θέλει να συμβεί», «γιατί και με ποιον τρόπο» – ας πούμε καταρχήν στη γειτονιά του, στην περιοχή του. Δεν είναι τυχαίο π.χ. ότι οι διάφοροι «υποκειμενικοί δείκτες ευημερίας» και «γεωγραφίας της ευτυχίας» είναι καλοί εκεί όπου οι άνθρωποι νοιώθουν ότι έχουν λόγο, ότι η φωνή τους ακούγεται κι ότι συνδιαμορφώνουν το γίνεσθαι διά μέσου του πράττειν από κοινού.

Βεβαίως, όλες αυτές οι εξελίξεις απαιτούν έναν σημαντικό βαθμό ριζοσπαστισμού, που απουσιάζει από τα υπάρχοντα κόμματα αλλά και κινήματα, τόσο της Κεντροαριστεράς όσο και της Αριστεράς. Οι κοινωνίες μας μοιάζουν ναρκωμένες, υπνοβατούν προς ένα πολύ αβέβαιο και – το πιθανότερο– εξαιρετικά επικίνδυνο μέλλον. Οι πρόσφατες εξελίξεις περί το Ουκρανικό αποτελούν ακραίο παράδειγμα: αντί να επιδιωχθεί η λήξη της σύγκρουσης, να επουλωθούν τα τραύματα και να αναζητηθεί η συνεργασία χάριν του μέλλοντός μας (οικολογική κρίση κ.λπ.), επιδιώκεται η εμφάθυνση της κρίσης, με τον πυρηνικό πόλεμο να μας περιμένει στη γωνία. Στο Παλαιστινιακό, πάλι, αντί η διεθνής κοινότητα και η χώρα μας να πιέζουν έντονα στην κατεύθυνση της «λύσης των δύο κρατών», στηρίζουν την ακροδεξιά κυβέρνηση του Ισραήλ στην πολιτική της μεταξύ εθνοκάθαρσης και γενοκτονίας, με τα κύρια πολιτικά κόμματα της χώρας μας να υποστηρίζουν την αποστολή πλοίου στην Ερυθρά Θάλασσα και όχι την κατάπαυση του πυρός. Επομένως, μόνο η βαθιά ριζοσπαστική μεταβολή μπορεί να μας απεμπλέξει συνολικά από το σημερινό τέλμα.

⁴ Ίσως με στρατηγικές που δεν παραβλέπουν την πολιτισμική πρακτική του “δώρου” βλ. Άκης Παπαταξιάρχης (2023). “Η κυβερνώσα Αριστερά απέναντι στα όριά της», Σύγχρονα Θέματα τ. 160-161 σσ. 63-72

ΕΝΑ

**Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών**

ΕΝΑ Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

info@enainstitute.org
www.enainstitute.org

** Η παρούσα δημοσίευση εκφράζει τις απόψεις
του συγγραφέα και δεν εκφράζει απαραίτητα ή
και στο σύνολό της το ΕΝΑ*